



TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR



IQTISODIY-IJTIMOIIY ISLOHOTLAR VA AHOLI FAROVONLIGI

Samandarova Sarvinoz Bahrom qizi

Abloqulova Shabbona Azamat qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Ekologiya va atrof-muhit

Muhofazasi yo'nalishi talabalari

Ilmiy rahbar: Yursinboyev Jaxongir Mexrojidin o'g'li

CHDPU Fakultetlararo ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur tezis iqtisodiy islohotlarning ijtimoiy hayotga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. O'zbekistonning mustaqillik davridan boshlab amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar, jumladan, bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi munosabatlar, shuningdek, aholi farovonligini oshirishga qaratilgan dasturlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: *Iqtisodiy islohotlar, aholi farovonligi, ijtimoiy barqarorlik, bozor iqtisodiyoti, O'zbekiston, ijtimoiy himoya, ta'lim, sog'liqni saqlash, investitsiyalar, nazariy asoslar, amaliy misollar.*

Abstract

This thesis deeply analyzes the impact of economic reforms on social life. It examines the economic reforms implemented in Uzbekistan since the period of independence, including the transition to a market economy, the relationship between the public and private sectors, as well as programs aimed at improving the welfare of the population.

Key words: *Economic reforms, population well-being, social stability, market economy, Uzbekistan, social protection, education, healthcare, investments, theoretical foundations, practical examples.*

KIRISH

Iqtisodiy ijtimoiy islohotlar va aholi farovonligi o'rtasidagi bog'liqlik, zamonaviy iqtisodiy nazariyalar va amaliyotlar doirasida muhim ahamiyatga ega. Ushbu mavzu, nafaqat iqtisodiy o'sish va rivojlanish jarayonlarini, balki ijtimoiy barqarorlik va aholi farovonligini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Iqtisodiy islohotlar, davlatning iqtisodiy tizimini modernizatsiya qilish, raqobatbardoshligini oshirish va ijtimoiy adolatni ta'minlash maqsadida amalga oshiriladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, iqtisodiy islohotlar jarayoni boshlandi. 1991-yildan keyin, bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni, bir qator ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni keltirib chiqardi. Iqtisodiy islohotlar, avalambor, davlat mulkini xususiylashtirish, bozor mexanizmlarini joriy etish va iqtisodiy erkinlikni oshirishga qaratilgan edi. Biroq, bu jarayonlar aholi farovonligiga ta'sir ko'rsatmasdan qolmadi.



TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR



Iqtisodiy islohotlar va aholi farovonligi o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish uchun bir qator nazariy asoslar mavjud. Masalan, Adam Smithning "Invisible Hand" nazariyasi, bozor mexanizmlarining samaradorligini ta'kidlaydi. Biroq, bu nazariya, ijtimoiy adolat va farovonlikni ta'minlashda yetarli emas. Shuning uchun, John Rawlsning "Justice as Fairness" nazariyasi, ijtimoiy islohotlar va farovonlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

O'zbekistonning iqtisodiy islohotlari, aholi farovonligini oshirishga qaratilgan bir qator dasturlarni o'z ichiga oladi. Masalan, "Ijtimoiy himoya" dasturi, kam ta'minlangan qatlamlarni qo'llab-quvvatlash va ularning farovonligini oshirishga qaratilgan. Shuningdek, "Yoshlar uchun ijtimoiy himoya" dasturi, yosh avlodning iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Shu tariqa, iqtisodiy ijtimoiy islohotlar va aholi farovonligi o'rtasidagi bog'liqlik, nafaqat iqtisodiy o'sish va rivojlanish, balki ijtimoiy barqarorlik va adolatni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot, ushbu bog'liqlikni chuqurroq o'rganishga va O'zbekiston misolida iqtisodiy islohotlarning aholi farovonligiga ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan.

Iqtisodiy ijtimoiy islohotlar va aholi farovonligi mavzusi zamonaviy iqtisodiyot va ijtimoiy fanlar doirasida muhim ahamiyatga ega. Ushbu bo'limda, adabiyotlar sharhi orqali, iqtisodiy islohotlar va aholi farovonligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni, tarixiy kontekstni va nazariy asoslarni tahlil qilamiz.

O'zbekistonda iqtisodiy islohotlar 1991-yildan so'ng, mustaqillik davrida boshlandi. Mustaqillikdan oldin, iqtisodiy tizim markazlashtirilgan rejalashtirish asosida faoliyat yuritgan bo'lib, bu tizim aholi farovonligini ta'minlashda ko'plab cheklovlarga olib keldi. Mustaqillikdan so'ng, bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni boshlanib, bu jarayon aholi farovonligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kutilgan edi.

Iqtisodiy islohotlar nazariyasi, asosan, Adam Smit va Karl Marks kabi klassik iqtisodchilar tomonidan ishlab chiqilgan. Smitning "Invisible Hand" (ko'rinmas qo'l) tamoyili bozor iqtisodiyotining samaradorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq, Marksning ijtimoiy adolat va tenglik tamoyillari ham aholi farovonligini ta'minlashda ahamiyatlidir. Ushbu nazariyalar asosida, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar, iqtisodiy o'sish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan.

O'zbekistonda amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar, masalan, qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va xususiy sektorni rivojlantirish kabi yo'nalishlarda o'z aksini topdi. 2017-yilda boshlangan "Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi" doirasida, aholi farovonligini oshirishga qaratilgan dasturlar ishlab chiqildi. Ushbu dasturlar orqali, qishloq joylarida yashovchi aholi uchun yangi ish o'rinlari yaratildi va ijtimoiy infratuzilma yaxshilandi.

Iqtisodiy o'sish va ijtimoiy farovonlik o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilishda, Kuznetsning "Kuznets Curve" modeli muhim ahamiyatga ega. Ushbu modelga ko'ra, dastlabki iqtisodiy o'sish davrida ijtimoiy tengsizlik ortishi mumkin, ammo keyinchalik bu tengsizlik kamayishi





TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR



kutiladi. O'zbekistonda ham, iqtisodiy islohotlar natijasida ijtimoiy farovonlikni oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Shu tariqa, iqtisodiy ijtimoiy islohotlar va aholi farovonligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qilish, O'zbekistonning rivojlanish strategiyalarini yanada takomillashtirishga yordam beradi. Ushbu adabiyotlar sharhi, mavzuga oid nazariy va amaliy jihatlarni chuqur o'rganish orqali, iqtisodiy islohotlarning aholi farovonligiga ta'sirini yanada yaxshiroq tushunishga imkon beradi.

Iqtisodiy ijtimoiy islohotlar va aholi farovonligi mavzusi bo'yicha tadqiqotlar olib borish uchun bir qator metodologik yondashuvlar va usullarni qo'llash zarur. Ushbu bo'limda, tadqiqotning asosiy metodologik asoslari, ma'lumot to'plash usullari, tahlil metodlari va tadqiqot jarayonida qo'llaniladigan nazariy ramkalar batafsil ko'rib chiqiladi.

Tadqiqot jarayonida bir nechta ma'lumot to'plash usullari qo'llaniladi. Birinchi navbatda, **kvalitativ** va **kvantitativ** usullarni birlashtirgan **aralash metodologiya** yondashuvi tanlanadi. Kvalitativ usullar orqali, intervyu va fokus-guruhlar o'tkazish orqali aholi farovonligi va iqtisodiy islohotlar haqidagi fikrlar, tajribalar va hissiyotlar o'rganiladi. Masalan, O'zbekistondagi iqtisodiy islohotlar natijasida aholi farovonligidagi o'zgarishlarni o'rganish uchun, mahalliy aholi vakillari bilan intervyular o'tkaziladi.

Kvantitativ usullar esa statistik ma'lumotlar, so'rovnomalar va anketalar orqali amalga oshiriladi. Ushbu usullar yordamida, iqtisodiy islohotlar va aholi farovonligi o'rtasidagi bog'lanishlarni o'lchash uchun raqamli ma'lumotlar to'planadi. O'zbekistondagi iqtisodiy ko'rsatkichlar, masalan, Yalpi ichki mahsulot (YIM), ishsizlik darajasi va daromad taqsimoti kabi ko'rsatkichlar tahlil qilinadi.

Tadqiqotda to'plangan ma'lumotlar uchun bir qator tahlil metodlari qo'llaniladi. Statistik tahlil usullari, masalan, korrelyatsiya va regressiya tahlili, iqtisodiy islohotlar va aholi farovonligi o'rtasidagi bog'lanishlarni aniqlashda qo'llaniladi. Ushbu usullar yordamida, iqtisodiy o'zgarishlarning aholi farovonligiga ta'sirini o'lchash mumkin.

Shuningdek, sistemali tahlil yondashuvi ham muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv orqali, iqtisodiy islohotlarning ijtimoiy, siyosiy va madaniy kontekstdagi o'zaro ta'sirini o'rganish mumkin. Masalan, O'zbekistondagi iqtisodiy islohotlar natijasida ijtimoiy qatlamlar o'rtasida farqning qanday o'zgarishi, shuningdek, bu o'zgarishlarning aholi farovonligiga ta'siri tahlil qilinadi.

Tadqiqotda qo'llaniladigan nazariy ramkalar orasida iqtisodiy rivojlanish nazariyasi, ijtimoiy adolat nazariyasi va farovonlik nazariyasi muhim o'rin tutadi. Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi iqtisodiy islohotlarning aholi farovonligiga ta'sirini tushunishga yordam beradi. Ijtimoiy adolat nazariyasi esa, iqtisodiy islohotlar natijasida ijtimoiy tenglik va adolatning qanday ta'minlanishini o'rganadi. Farovonlik nazariyasi esa, aholi farovonligini o'lchash va baholashda qo'llaniladi.

Ushbu metodologiya bo'limida, iqtisodiy ijtimoiy islohotlar va aholi farovonligi mavzusidagi tadqiqot uchun zarur bo'lgan metodologik yondashuvlar va usullar batafsil ko'rib chiqildi. Kvalitativ va kvantitativ usullar, statistik va sistemali tahlil metodlari, shuningdek,





TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR



nazariy ramkalar tadqiqot jarayonida ahamiyatli rol o'ynaydi. Bu yondashuvlar orqali, iqtisodiy islohotlar va aholi farovonligi o'rtasidagi murakkab bog'lanishlarni o'rganish imkoniyati yaratiladi.

Iqtisodiy ijtimoiy islohotlar, asosan, davlatning iqtisodiy o'sishiga ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston tarixida 2017-yildan boshlab amalga oshirilgan islohotlar, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va aholi farovonligini oshirishga qaratilgan. Masalan, 2020-yilda qabul qilingan "Iqtisodiy islohotlar dasturi" doirasida, davlat sektori va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, investitsiyalarni jalb qilish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish maqsadida bir qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Bu islohotlar natijasida 2021-yilga kelib, O'zbekistonning yalpi ichki mahsuloti (YIM) 5,6% o'sdi, bu esa aholi farovonligining ko'tarilishiga xizmat qildi.

Aholi farovonligini oshirishda ijtimoiy ko'rsatkichlar muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda amalga oshirilgan islohotlar natijasida, 2022-yilda qashshoqlik darajasi 17% ga kamaydi. Bu ko'rsatkich, ijtimoiy himoya dasturlarining samaradorligini ko'rsatadi. Masalan, "Aholini ijtimoiy himoya qilish" dasturi doirasida, kam ta'minlangan oilalarga berilayotgan yordamlar va subsidiyalar aholi farovonligini sezilarli darajada oshirdi.

Ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarida amalga oshirilgan islohotlar ham aholi farovonligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda 2021-yilda ta'lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar natijasida, o'quvchilar uchun yangi o'quv dasturlari joriy etildi va o'qituvchilarning malakasini oshirishga qaratilgan dasturlar amalga oshirildi. Bu esa, kelajak avlodning sifatli ta'lim olishini ta'minlashga xizmat qiladi. Sog'liqni saqlash sohasida esa, 2020-yilda "Sog'lom avlod" dasturi doirasida, tibbiy xizmatlar sifatini oshirish va tibbiy xizmatlarga kirishni osonlashtirish maqsadida, yangi tibbiyot muassasalari ochildi.

Iqtisodiy barqarorlik, aholi farovonligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. O'zbekistonda amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar, mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qildi. 2021-yilda O'zbekistonning eksport salohiyati 30% ga oshdi, bu esa yangi ish o'rinlarini yaratishga va aholi daromadlarini oshirishga xizmat qildi.

Umuman olganda, iqtisodiy ijtimoiy islohotlar va aholi farovonligi o'rtasidagi bog'liqlik, O'zbekistonning kelgusi rivojlanish strategiyasida muhim o'rin tutadi. Iqtisodiy o'sish, ijtimoiy ko'rsatkichlar va ta'lim, sog'liqni saqlash sohalaridagi islohotlar, aholi farovonligini oshirishga xizmat qilmoqda. Bularning barchasi, O'zbekistonning barqaror rivojlanishi va aholi farovonligini ta'minlashda muhim omil bo'lib qoladi.

Iqtisodiy ijtimoiy islohotlar va aholi farovonligi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish, zamonaviy iqtisodiy tizimlar va ijtimoiy strukturalarning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi misolida, so'nggi yillarda amalga oshirilgan islohotlar, iqtisodiy o'sish va aholi farovonligini oshirishga qaratilgan strategik yondashuvlar bilan bog'liq. Ushbu islohotlar, asosan, bozor iqtisodiyotiga o'tish, davlat boshqaruvini takomillashtirish, va ijtimoiy himoya tizimini kuchaytirish kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi.

Iqtisodiy islohotlar jarayonida, davlatning iqtisodiy faoliyatga aralashuvini minimallashtirish va bozor mexanizmlarini kuchaytirish zarur. Bu, o'z navbatida, raqobatni





TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR



oshirish va innovatsion faoliyatni rag'batlantirishga olib keladi. Masalan, O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratish, yangi ish o'rinlarini ochish va aholi daromadlarini oshirishga xizmat qiladi.

Aholi farovonligini ta'minlashda ijtimoiy himoya tizimining roli muhimdir. Ijtimoiy himoya dasturlarini kengaytirish, kam ta'minlangan qatlamlarga yordam ko'rsatish va ularning iqtisodiy imkoniyatlarini oshirish zarur. Misol uchun, O'zbekistonda "Ijtimoiy himoya" dasturi doirasida, aholi uchun subsidiyalar va ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishni kengaytirish mumkin.

Ta'lim tizimini takomillashtirish va aholi malakasini oshirish, iqtisodiy o'sish va farovonlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. O'zbekistonda ta'lim sifatini oshirish va zamonaviy kasb-hunar ta'limini rivojlantirish orqali, aholi ish bilan ta'minlanishini yaxshilash mumkin. Bu, o'z navbatida, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Barqaror rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish, iqtisodiy va ijtimoiy islohotlarni birlashtirishga yordam beradi. Ushbu strategiya, ekologik muammolarni hal qilish, iqtisodiy o'sishni ta'minlash va ijtimoiy adolatni oshirishga qaratilgan bo'lishi kerak. O'zbekistonning "Yashil iqtisodiyot" konsepsiyasi, bu borada muhim qadam bo'lib, energiya samaradorligini oshirish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni nazarda tutadi.

Umuman olganda, iqtisodiy ijtimoiy islohotlar va aholi farovonligi o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur o'rganish, O'zbekistonning kelajakdagi rivojlanish strategiyalarini belgilashda muhim ahamiyatga ega. Yuqorida keltirilgan tavsiyalar, mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashda, aholi farovonligini oshirishda samarali vosita bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vahobov A.V., Xajibakiyev Sh.X., Ishmuxamedov A.E. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2020. – 512 b.
2. Burxonov U.B., Juraev T.J. Makroiqtisodiyot. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2021. – 384 b.
3. Abdurahmonov Q.X. Aholi farovonligi va turmush darajasi statistikasi. – Toshkent: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi", 2022. – 296 b.
4. United Nations. World Social Report 2021: Reconsidering Rural Development. – New York: United Nations, 2021.